

De iurisprudencia et iure publico

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

2024.

XV. évfolyam / Vol. XV

2. szám / No. 2

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

PACZOLAY Péter

Társszerkesztők / Editors

BALÁSSY Ádám Miklós, FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós,
KÖNCZÖL Miklós, TÓTH J. Zoltán

Nemzetközi Tanácsadó Testület /
International Advisory Board

Dalibor ĐUKIĆ, Kateřina FRUMAROVÁ,
Ján ŠKROBÁK, Aleksandra SYRYT.

Kiadja a

Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

Publishing

Hungarian Association of Law and Political Sciences

HU ISSN 1789-0446

ELŐSZÓ / PREFACE

AMBRUS István

A Mészáros Ádám emlékpályázatról - 1 -

TANULMÁNYOK / ARTICLES

BREZNYÁN Gergő András

A gyermekkor és kóros elmeállapot társtettességet felbontó jellegének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében - 2 -

HORVÁTH Csaba

A túllépés szabályozásának hiányosságai a felbujtás körében - 15 -

KOVÁCS Lili

Dogmatika és jogalkalmazás – gondolatok a tettesi és részesi cselekmények elhatárolásáról a költségvetési csalás bűncselekményénél - 32 -

LÁSZLÓ Balázs

A hazai bűncselekmény-fogalmak a Csemegi-kódex koráig - 46 -

SZAKMÁRY Péter

Az elfogási jog kérdései, különös figyelemmel a jogos védelem jogintézményével való kapcsolatra - 57 -

Horváth Csaba
Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
joghallgató

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/1. szám./ No. 1/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

A túllépés szabályozásának hiányosságai a felbujtás körében *

ABSTRACT

The central theme of the thesis is the question of the practical applicability of the short statutory regulation of overstepping. The problems associated with the application of overstepping are most often found in the context of incitement, and the paper focuses specifically on this to answer these dogmatic questions, because if dogmatic solutions can be found, they can be applied to deal with different forms of perpetration. The basis of the research is that the regulation of overstepping has not changed at all with the entry into force of the new Penal Code, nor does it show any significant difference from the previous legislation. This in itself indicates that while most areas of the law have evolved and have been refined to adapt to the changing world, issues of overstepping have escaped the attention of the legislator. My research question, therefore, is what causes the fossilisation of regulation: Are the different rules of overstepping actually well applied in practice, or has it simply fallen out of the horizon of jurisprudence?

KEYWORDS: *Overstepping, incitement, perpetration*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült.

Bevezetés

A túllépést a legtöbb szakirodalom vagy tankönyv nem részletezi, látszólag nagyon rövid és egyszerű szabályok vonatkoznak rá, amit egy rövidebb fogalommal is le lehet írni. A valóság ezzel szemben az, hogy számtalan kérdés merül fel az ilyen esetek megoldása kapcsán, és nincsenek minden kétséget kizáró válaszok, sem a törvényben, sem a dogmatikában. A túllépés gyakorlatilag minden esetben előfordulhat, ha egy bűncselekményben több elkövető működik közre, és a különböző elkövetői alakzatok találkozása esetén szinte ugyanazok a kérdéskörök maradnak tisztázatlanul. Jelen dolgozat tárgyát ezek közül kifejezetten a túllépés felbujtással való kapcsolata képezi, főként azért, mert egyrészt jól szemléltethető ezekkel az elkövetői alakzattal a túllépéssel kapcsolatos általános problémák, másrészt számos kifejezetten a felbujtás esetén felmerülő speciális problémát szükséges a túllépéssel kapcsolatban bemutatni. A túllépést azért is szükséges tárgyalni, mert lehetőséget ad arra, hogy differenciáljon a jogalkalmazó a különböző elkövetők felelősségét tekintve, ez pedig elősegíti a jogrend fejlődését, finomhangolását. A dolgozatban a túllépés általános bemutatása után az általános problémákat, majd utána felbujtáshoz kapcsolódó speciális problémákat ismertetem, azon belül az elméleti hiányosságoktól haladok a gyakorlati alkalmazhatósági kérdésekig. A téma tárgyalása során nem cél egyéb általános részi ismeretek részletes tárgyalása – ezekről legfeljebb röviden, a követhetőség érdekében írok –, mert az általános részi ismereteken túli kérdéseken van a hangsúly. A tettes túllépése kapcsán – mint említettem – számos kérdés merül fel, amire nincs egzakt válasz sem a törvényi szabályozásban, sem a jogtudományban. A dolgozatom célja a helyes kérdések feltevésével, a jogtudósok álláspontjainak bemutatásával a lehetséges megoldások megtalálása. A vizsgálandó fő kutatási kérdések a következők: A jelen törvényi szabályozás hogyan alkalmazható az alapelvekkel összhangban, illetve az ilyen alkalmazás célravezető-e? Hogyan kell értelmezni a túllépésre alkalmazható törvényi rendelkezéseket, illetve azok milyen viszonyban állnak egymással? Mit jelent pontosan a felbujtó szándékossága és mit jelent a tettesi alapcselekmény szándék általi átfogottsága? Mit tekinthetünk a felbujtó szándékán túlinak és mi az eshetőleges szándék pontos tartalma?

I. Törvényi szabályozás

A hatályos a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nem rendelkezik nevesítetten a túllépésről, ugyanakkor mégis vannak a túllépésre vonatkozatható törvényi rendelkezések, így közvetett módon a törvény szabályozza a túllépést is. Ilyen rendelkezések az alapelvek, illetve az elkövetőkre vonatkozó egyes rendelkezések. Az alapelvek különösen jelentősek a túllépés értelmezéséhez tekintve, hogy nincs meghatározva annak pontos tartalma a törvényben, így az egyes rendelkezések értelmezésekor ezeket az elveket kifejezetten szem előtt kell tartani. Az egyes alapelvek közül a „*nullum crimen sine lege*” elve és a bűnösségen alapuló felelősség elve adja meg a túllépés szabályozásának alapját és egyben keretét.

Az elkövetőkkel kapcsolatos rendelkezések közül a 14. § (1) bekezdés és (3) bekezdés szabályai képezik a vizsgálódás tárgyát. Az (1) bekezdés adja meg a felbujtás fogalmát, miszerint

„*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.*” [A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 14. § (1) bekezdés]. A (3) bekezdés a részesekre irányadó büntetési tételről rendelkezik: „*A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.*” [Btk. 14. § (3) bekezdés]. Ez a bekezdés azért jelentős a túllépés kapcsán, mert a részség járulékoságával van összefüggésben, és értelmezése vitás a jogirodalomban is. A kérdés tehát az lesz, hogy e rendelkezés alapján megállapítható-e a részes felelőssége a tettes túllépésért. A túllépés kapcsán jelentős a 9. §, ami a szoros értelemben vett vegyes bűnösség szabályairól rendelkezik: „*Az eredményhez, mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli.*” [Btk. 9. §]. Ez a rendelkezés azokban az esetekben kerül kapcsolatba a túllépéssel, amikor a tettesi cselekmény vegyes bűnösségű, de jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak

tekintendő. Ennek hatását vizsgáljuk a bűncselekményhez kapcsolódó részesi magatartásra. Ezek azok a rendelkezések tehát, amelyeken keresztül a törvénykönyv szabályozza a túllépést, és e rendelkezések fogalmainak értelmezései kapcsán merülnek fel a megválaszolendő kérdések.

A törvényi szabályozást tekintve lényeges az, hogy a hatályos Büntető Törvénykönyv szabályai teljesen megegyeznek az azt megelőző szabályozással a túllépésre vonatkozó rendelkezésekben. Annak ellenére nem változott a törvény szövege [Btk. 14. § (1) bekezdés], hogy számos szerző mutatott rá a szabályozás hiányosságaira és az ezzel kapcsolatos problémákra.¹ Ez egyben azt is jelenti, hogy ezen szerzők állításai a hatályos törvényi szabályozás mellett is érvényesek a jelenlegi törvénykönyvre.

II. A túllépésről

A túllépés mint dogmatikai fogalom az elkövetők tanához kapcsolódik, amit az egyes elkövetői alakzatokban a felelősség kérdésében szükséges vizsgálni. A túllépés alapvetően kettő vagy annál több elkövetőt feltételez. Az egyes elkövetői alakzatokat tekintve lehetséges a túllépés tettes-tettes viszonyban, és tettes-részes viszonyban is. A lehetséges esetek pedig a következők. Tettesek között történhet túllépés társtettség esetén, ha a társtettes lépi túl a közös szándék által átfogott bűncselekmény kereteit; közvetett tettség esetén, ha az eszközzemély lépi túl a közvetett tettes szándéka által átfogott bűncselekményt. Társtettség kapcsán merül fel a kiegészült önálló tettség, ami alapvetően csak úgy kerülhet megállapításra, hogy a társtettség esetén az egyik tettes csak részeselekményt fejt ki, de társa a túllépés következtében más bűncselekményt valósít meg a szándékolthoz képest, így a tettes részeselekményével egyedül felel az eredetileg szándékolt bűncselekményért.² Tettes-részes viszonyban felmerülhet a tettes túllépése a bűnsegély és felbújtás esetén egyaránt. Ezek közül a dolgozatom tárgyát kifejezetten a felbujtással való kapcsolat képezi, mert egyrészt a legtöbb felmerülő kérdés a szándék vizsgálatával kapcsolatban érvényes a többi elkövetői alakzat esetén is, másrészt a felbújtás kapcsán merül fel a legtöbb vitás kérdés a túllépés megítélésével kapcsolatban.

II.1. Túllépés fogalma a felbújtás viszonyában

Mint ismertetésre került, a túllépésnek nincs törvényi fogalma, de a jogtudomány kidolgozott egy fogalmat a túllépés meghatározására. Tokaji meghatározása szerint a túllépés tudományos fogalma: „*túllépés az, ha a tettes többet tesz, vagy mást (is) tesz, mint amire a részes szándéka kiterjedt.*”³ A fogalmat tekintve érdemes röviden kitérni arra, hogy ez kifejezetten részes-tettes viszonyban értelmezhető, ennek ellenére természetesen – a korábbiakban ismertetésre kerültek szerint- tettes-tettes viszonyban is lehetséges. A túllépés fogalmának jövőbeli törvényi szintű szabályozása esetén olyan fogalmat lenne szükséges meghatározni, amely nem szűkíti a túllépés fogalmát a részes-tettes viszonyokra, de tekintve, hogy a dolgozat a felbujtáshoz kapcsolódó túllépésre fókuszál, ez a fogalom alkalmazható a vizsgálódáshoz. A bevezetésben ismertetett kutatási kérdések itt kezdenek körvonalazódni, miszerint mit jelent pontosan az, hogy „*amire a részes szándéka kiterjedt*”. Tehát mit jelent a felbujtói szándék általi átfogottság, és mit tekinthetünk már a szándékon túlinak. Ennek a jelentősége abban áll, hogy a felbujtásért való felelősség határait képezi egyrészt a tettesi cselekmény, ami egyszerre jelent alsó és felső határt, viszont a felbujtói szándék is a felső határt képezi a felbujtó felelősségének. Ez tehát azt jelenti, hogy a felbujtó nem felelhet többért, mint amit a tettes ténylegesen megvalósított és nem felelhet többért annál sem, mint amire az ő szándéka kiterjedt.⁴ Ennek megállapításához – miszerint meddig terjed a felbujtó felelőssége –, a döntő jelentőségű kérdés az, hogyan értelmezhető és határozható meg a felbujtó szándékának terjedelme. A túllépésért való

¹ Mészáros Ádám: *A részességről*, In: Badó Attila - Bóka János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged*, 2003. 267.o., Szomora Zsolt: *A tettségéről*, In: Badó Attila - Bóka János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged* 2003. 127. o.

² Szomora: 2003. 96. o.

³ Tokaji Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban* Budapest 1984. 367. o.

⁴ Mészáros Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*. *Jogesetek Magyarázata* 2012/4.15. o.

felelősség elméleti alapja, egyfajta minimum konszenzus a szerzők között tehát az, hogy a felbujtó azért felel, amit a szándéka átfogott és a tettes megvalósított, továbbá felel a tettes által megvalósítottakért akkor is, ha az a szándékához képest kevesebb.

II.2. A túllépés mint tévedés

A felbujtó felelősségét tekintve lényeges kérdés, hogy milyen kapcsolatban van a túllépés a tévedéssel. A tettes túllépése a felbujtó szubjektív tudattartamához (szándékához) képest tulajdonképpen a felbujtó tévedésének következménye. A tévedés tárgya pedig az a körülmény, ami útján a túllépés realizálódik. A tévedést a törvény büntetethőséget kizáró vagy korlátozó okként szabályozza, így megvan a törvényi alapja annak, hogy a tévedésre tekintettel a felbujtó felelőssége kizárt vagy korlátozott legyen a túllépés tekintetében. Ehhez azonban lényegi kérdés, hogy a tettes túllépése, és az ennek következtében megvalósuló cselekmény a felbujtó szempontjából valóban tévedésként tekinthető-e, ami kizárja vagy korlátozza a felbujtó felelősségét a túllépésért.

II.3. A túllépés eseteinek csoportosítása

A túllépés különböző dogmatikai szempontok alapján többféleképpen csoportosítható. A csoportosítások jelentősége abban áll, hogy a vizsgálódás körét adják meg, és áttekinthetővé teszik azt. Ezeknek mikénti megítélése pedig további vizsgálódás tárgyát fogja képezni.

Elkövetői alakzatok szerint: A túllépés – a korábban írtaknak megfelelően – csoportosítható aszerint, hogy milyen elkövetői alakzatok közötti viszonyban merült fel. Tettes-tettes között lehet társtettség és közvetett tettség is. Tettes-részes között pedig a felbujtás és a bűnségely esetén is előfordulhat.

Valódi és nem valódi túllépés: A valódi és nem valódi túllépés kategóriáját Wlassics írja le,⁵ aminek alapját a felbujtó felelőssége képezi. A nem valódi túllépés azokat az eseteket jelenti, amikor a felbujtó felel a túllépésért, továbbá a tettes túllépését a szándékában állónak tekintjük (attól függetlenül, hogy eredeti felbujtói nyilatkozata a túllépéssel realizált cselekményt nem foglalta magában), és ilyen módon a felbujtó szándékához képest túllépés nem is történt. Ezzel szemben pedig a valódi túllépés csoportjához tartozik minden olyan eset, amikor a felbujtó nem lesz felelős a tettes túllépéséért, mert a szándéka arra nem terjedt ki, így ez a felelősségének is a felső korlátját fogja jelenteni.

Minőségi és mennyiségi túllépés: Ahogy a tudományos fogalom is leírja, a tettes túllépése realizálódhat úgy, hogy többet tesz, illetve mást tesz a felbujtó szándékához képest. Mennyiségi túllépés akkor áll fent, ha a tettes ugyanazt a bűncselekményt követte el, mint amire a felbujtás irányult, de abból többet, vagyis annak súlyosabban minősülő alakzatát valósított meg. Ilyenre tipikus példa: amennyiben a vagyon elleni bűncselekmény tettese a felbujtáshoz képest magasabb értékhatárt sértően követi el a cselekményt, így a tényállás minősített, súlyosabban büntetendő esetét valósítja meg. Ezekben az esetekben tehát a felbujtó által szándékolt és a ténylegesen megvalósult cselekmény azonos alaptényállásba tartoznak, de a megvalósult bűncselekmény súlyosabban büntetendő. Ezzel szemben a minőségi túllépés esetén a tettes a túllépésével merőben más bűncselekményt követ el, a szándékolt és a megvalósított bűncselekmény nem különböző tényállások szerint minősül. Erre tipikus példa, ha a felbujtó által szándékolt bűncselekmény a lopás, de a tettes nyereségvágyból elkövetett emberölést valósít meg. Ugyanakkor minőségi túllépésnek tekinthető az is, ha a szándékolt bűncselekmény a testi sértés, de a tettes különös kegyetlenséggel elkövetett emberölést valósít meg.

⁵ Wlassics Gyula: *A tettesség és részesség tana* Budapest, 1893. 298. o.

Megvalósulás módja szerinti csoportosítás: A túllépés a fenti csoportosításokon kívül a konkrét esetben több módon is megvalósulhat. Ilyen esetkörbe tartozik az eszköz, célzat, személyes kvalifikáltság, illetve bármilyen egyéb olyan körülmény, amit a törvény az adott tényállásban minősítő körülményként határoz meg.

Az *eszköz* tekintetében két módon történhet meg a túllépés. Történhet úgy, hogy az elkövető minőségileg más eszközt választ a cselekmény elkövetéséhez, vagy egyáltalán eszközt használ, holott azt a felbujtás nem tartalmazta. Ilyen esetekben maga az eszköz használata megalapozhatja a minősítő körülmény realizálódását, ezáltal pedig túllépést. Ilyen lehet például, ha valaki az emberölés eszközeként egy vasrudat használ, ami alapvetően magában hordozza a különös kegyetlenség realizálódását. Az eszközzel való túllépés ugyanakkor történhet úgy, hogy a tettes a felbujtó által is szándékolt eszközből többet, nagyobbat használ, mint például egy jelentősen nagyobb pengéjű kést, vagy több mérget használ, ami nem elkábítja a passzív alanyt, hanem annak halálát okozza.⁶

A túllépés történhet olyan módon is, hogy a tettes *célzata* vagy *motívuma* a tényállás minősítő körülményét képezi, és ez a célzat vagy motívum csak a tettes esetében áll fent, a felbujtó szubjektív tudattartama azt nem fogja át, arról adott esetben nincs is tudomása. Erre példa, ha az emberölésre felbujtás következtében a tettes nyereségvágyból követi el végül a bűncselekményt.

Személyes kvalifikáltság illetve *személyes körülmények* kapcsán három személyi kör esetében lehet vizsgálni a túllépést. A személyes körülmény fennállhat a tettes, a felbujtó viszonylatában, de a passzív alany tekintetében is. A felbujtó személyes körülményeit tekintve ezek nem tudnak túllépést eredményezni, tekintve, hogy a felbujtó a saját körülményeinek tudatában valósítja meg a felbujtást, azokat a szándéka átfogja így ez esetben fogalmilag kizárt a túllépés. A tettes körülményeire lehet példa, ha a tettes hivatalos személy, és ez az adott bűncselekmény tekintetében a felelősséget fokozza vagy ez a minőség alapozza meg. De a tettes személyes körülménye az is, ha visszaesőként követi el a cselekményt. A passzív alany esetében is megalapozhatják a túllépést az alany személyes körülményei, mint például, ha kiskorú, vagy védekezésre képtelen személy.

Az *egyéb eseteket* tekintve tehát bármilyen fentiekhez képest különböző módon megvalósulhat (tipikusan mennyiségi túllépéssel) a túllépés, például, ha vallási tisztelet tárgyára vagy közveszély színhelyén követi el a tettes a lopást.

III. A felbujtás és a túllépés viszonya

III.1. A felbujtásról

A törvényi fogalom szerint „*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábírt*”, ami alapján azt kell elsősorban kiemelni, hogy a felbujtás tehát járulékos a bűncselekmény elkövetéséhez képest, törvényi tényálláson kívüli magatartást valósít meg, szándékos közreműködés szándékos bűncselekményben.⁷ A túllépéssel kapcsolatban azt szükséges részletesen tárgyalni, hogy mit jelent a felbujtás járulékosága és a felbujtó szándéka. A járulékoság azért jelentős, mert az, hogy a felbujtó cselekménye milyen tettesi cselekményhez járul, az az ő felelősségének a kereteit is jelenteni fogja. A felbujtó szándéka kettős, egyrészt saját felbujtói magatartását is szándékosan fejti ki, másrészt a szándéka át kell fogja a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit a bűnösségen alapuló felelősség elvével összhangban ez adja felelősségének az alapját.

⁶ Wlassics 1893: 318. o.

⁷ Mészáros 2003: 278. o.

III.1.1. A felbujtás járulékosága

A felbujtó cselekményének járulékosága azt jelenti, hogy az a tettes cselekményéhez járul, ennek hiányában nem is beszélhetünk felbujtásról. Ha ugyanis nincs tettesi cselekmény, a felbujtás fogalmi elemei sem valósultak meg, hiszen nincs bűncselekményre rábírás, erre csupán törekedett a felbujtó. Ez nem jelenti minden esetben a felbujtó büntetlenül maradását, mert a bűncselekmény elkövetésére rábírnai törekvés előkészületként értelmezendő, és amennyiben az adott tényállás előkészülete büntetendő, akkor a felbujtó ezért felelősségre vonható. Minden más tényállás tekintetében a felbujtó sikertelen törekvése tettesi cselekmény hiányában büntetlenséget fog eredményezni. A kérdés viszont annak kapcsán merül fel: mit jelent a tettesi cselekmény? A felbujtó magatartása a tettesi alap- vagy bűn-cselekményhez járul? Az alapcselekményhez járulás azt jelenti, hogy a tettesnek meg kell valósítania a bűncselekménynek a felbujtó szándéka által átfogott alapesetét, de ha ennél többet is tesz, az nem hat ki a felbujtóra, így nem esik szükségképpen egy tényállás alá a felbujtó és a tettes cselekménye, és végképp nem szükséges, hogy a minősítés is azonos legyen. A tettesi bűncselekményhez járulás ezzel szemben azt jelenti, hogy a felbujtó cselekménye mindig a ténylegesen megvalósult bűncselekményhez járul, azonos tényállás alapján állapítandó meg a felbujtó és a tettes felelőssége.⁸

Ennek eldöntéséhez kapcsolódik a 14. § (3) bekezdése, miszerint a tettesekre és részesekre is azonos büntetési tételt kell alkalmazni. Annak az álláspontnak, hogy a felbujtó cselekménye a tettesi bűncselekményhez járul fenti rendelkezésnek nyelvtani értelmezése adja az alapot, mert ez értelmezhető akként, hogy az azonos büntetési tétel a tényleges kiszabásra nézve irányadó, tehát a minősítés és a konkrét büntetés is egybe kell, hogy essen. Ez azonban azt jelentené, hogy a túllépő tettes büntetése automatikusan kihatna a felbujtó minősítésére is, figyelmen kívül hagyva a felbujtó szándékának mértékét. Ezen az állásponton van Békés, aki szerint a felbujtó és a tettes szükségszerűen azonos tényállás alá tartoznak és cselekményük ugyanúgy is kell, hogy minősüljön.⁹ Ennek alapján szerinte a felbujtó minden esetben felel a mennyiségi túllépésért, de a minőségi túllépés esetén már nem felelhet, tekintve, hogy már nem is értelmezhető felbujtásként az, ha a tettes merőben más cselekményt követ el, mint amire a felbujtó rábírása irányult.¹⁰ Ennek az álláspontnak kézenfekvő kritikája, hogy figyelmen kívül hagyja a felbujtó szándékosságát, és így ennek hiányában is megállapítható lenne a felelőssége a túllépésért, ami sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Ennek alapján tehát arra juthatunk, hogy a szándékosság követelménye miatt szükségszerű, hogy elválhasson a minősítés azokban az esetekben, amikor a tettes a felbujtó szándékához képest súlyosabb bűncselekményt valósít meg. Ennek fényében tehát úgy kell értelmezni a felbujtás járulékoságát, hogy a felbujtó magatartása a tettes alapcselekményéhez járul, a felbujtó felelősségének feltétele, hogy a tettes megvalósítsa a felbujtó szándékában álló cselekményt, de nem szükségszerűen kell a végső minősítésnek azonosnak lennie.¹¹ Emellett az értelmezés mellett szól továbbá az is, hogy a történeti értelmezést szem előtt tartva megállapítható, hogy a

14. § (3) bekezdésének célja annak kifejezése, hogy a részesség nem jelent enyhébb büntetést a tettes felelősségéhez képest, ugyanis a Csemegi-kódex [A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk] a későbbi szabályozással ellentétben még kötelezően enyhébb büntetés kiszabását rendelte a bűnsegédekre nézve. Ezek alapján tehát a helyes értelmezés az, hogy a részes cselekménye a tettes által megvalósított alaptényálláshoz járul, a tényleges büntetési tételkeret azonban már nem szükségszerűen azonos.

⁸ Mészáros 2003: 263.-264. o.

⁹ Békés Imre: *A büntetőjog általános része* Budapest, 1973. 284.-289. o. idézi Mészáros 2003. 265. o.

¹⁰ Mészáros 2012: 11. o.

¹¹ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, 1914. 324. o., Mészáros 2003. 266. o.

III.1.2. A felbujtó kettős szándéka és a vegyes bűnösség kérdése

A törvény kifejezett rendelkezései szerint a felbujtás fogalmi eleme a szándékosság. A gondatlanul elkövetett „*rábírás*” fogalmilag nem tekinthető felbujtásnak, és nem is büntetendő. A felbujtás emellett csak szándékos tettesi alapcselekményhez kapcsolódhat, a gondatlan tettesi cselekmény esetén a részesség – és így a felbujtás is – kizárt.¹² Kérdéses azonban, hogy a szoros értelemben vett, 9. § szerinti vegyes bűnösség esetén felelhet-e felbujtó, ha a tettes a bűncselekmény minősítő körülményt képező eredménye tekintetében gondatlan. A törvény ugyanis ezzel a rendelkezéssel jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak tekinti a tettes cselekményét, a gondatlan elem ellenére is. A felbujtó szándékossága ezt semmiképp sem foghatja át, ugyanis még a tettes is gondatlan benne. Az ilyen esetekre nézve a felbujtó felelőssége tekintetében eltérő álláspontok alakultak ki a jogtudósok között.

A felbujtó felel a tettes gondatlan eredményéért: Ennek az álláspontnak az elvi alapja az, hogy a 9. § elkövetőket említ, tehát vonatkozik a tettesekre és részesekre egyaránt, így a felbujtóra is. Tokaji szerint nem véletlen az „*elkövetők*” megjelölése, és ez a rendelkezés, mint speciális – a „*lex specialis derogat legi generali*” elv alapján – lerontja az általános szabályt, tehát a 14. § (1) bekezdését a felbujtó szándékosságát tekintve. Angyal szerint a praeterintencionális (tehát szándékon túli) bűncselekmények esetében a részeseket tekintve az eredményfelelősség elve érvényesül azzal a kitételrel, hogy a részesnek is legalább gondatlannak kell lennie az adott eredmény tekintetében.¹³ Ilyen esetre írja le példaként Angyal, hogyha a tettes a lopás közben gyertyával világít, és az tüzet okoz, a felbujtó ezért a gondatlan tettesi cselekményért is felel, ha egyébként tudta, hogy az elkövetés helyszínén gyúlékony anyagok vannak, de erre a tettetést nem figyelmeztette.¹⁴ Békés álláspontja szerint azért felel a felbujtó a tettes gondatlan eredménye tekintetében, mert a felbujtói magatartással a tettes cselekményének pontos kimenetele nem határolható körül, így a felbujtónak ezekkel a lehetséges eredményekkel számolnia kell és felelősségre is vonható ezekért.¹⁵

A felbujtó nem felel a tettes gondatlan eredményéért: Nagy Ferenc ezen vita kapcsán rámutat, hogy a felbujtói kettős szándék bűncselekménytani kérdés, nem jogkövetkezménytani. A 9. § rendelkezései pedig a jogkövetkezmények szempontjából tekintik csupán szándékosnak a tettes cselekményét. Így az, hogy a vegyes bűnösség esetén szándékosságnak tekinthető a cselekmény a gondatlan eredmény ellenére, nem pótolja a felbujtó oldaláról a kettős szándék követelményét.¹⁶ Finkey ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „*felbujtó csak olyan cselekmény részese lehet, amelyre a szándéka kiterjedt*”.¹⁷ Ezzel összhangban Schnierer szerint ki van zárva a részesség köréből a gondatlan eredmény, és mindenki csak a saját gondatlan cselekményéért felel.¹⁸ Ez pedig azt fogja eredményezni, hogy mivel a felbujtás gondatlan nem lehet, így a felbujtó a saját gondatlansága tekintetében nem felelhet, ha tehát gondatlan a tettes az eredmény tekintetében, akkor azért nem felel, mert ez nem a saját gondatlansága, ha pedig maga is gondatlan, akkor azért nem felel, mert a felbujtás csak szándékos alakzatban lehetséges. Tokaji véleményével szemben Földvári fordítva ragadja meg a specialitást, szerinte annak ellenére, hogy a normaszöveg „*elkövetőket említ*”, ezzel a rendelkezés alá vonva a részeseket is, más helyen megköveteli a részesek szándékosságát, ettől pedig a két rendelkezés általános és speciális szabály viszonyába kerül, ahol a 9. § az általános, a 14. § pedig ehhez képest speciális. Ebben az esetben a speciális felülírja az általánost, így pedig a 9. § nem vonatkozhat a

¹² Tokaji 1984: 373. o., Mészáros: 2003. 268. o.

¹³ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, 1920. 312. o.

¹⁴ Angyal 1920: 312. o.

¹⁵ Békés Imre: *Büntetőjog Általános rész Budapest*, 1978. 144. o., idézi Mészáros 2003. 276. o.

¹⁶ Nagy Ferenc: *Anyagi büntetőjog, alapvetések és a bűncselekmény tana Szeged*, 2020. 344. o.

¹⁷ Finkey 1914: 325. o.

¹⁸ Mészáros 2003: 269. o.

részesekre, a részesekek és így a felbujtó csak a szándékában álló elemek tekintetében felel, a tettes gondatlan eredménye tekintetében pedig kizárt a felelőssége, még akkor is, ha maga is gondatlan volt az eredmény tekintetében.¹⁹ Berkes egészen más felől ragadja meg a problémát, szerinte a felbujtó azért nem felelhet a tettes gondatlan eredményéért, mert a tettes gondatlan cselekménye – tekintettel, hogy a felbujtónak arra semmilyen hatása nincs – megszakítja az okozatosságot a felbujtó magatartása és a tettes cselekménye között.²⁰ Okozatosság hiányában pedig a felbujtó felelőssége kizárt.

Következtetések: A törvény ezzel kapcsolatban nem rendelkezik egyértelműen. Elsősorban az a kérdés szorul tisztázásra, hogy milyen viszonyban van a 9. § és a 14. §, melyik rendelkezés az általános, és melyik, ami ehhez képest speciális. Ezt álláspontom szerint törvényi szinten lenne érdemes tisztázni, mert ez a bizonytalan szabályozás sérti a „*nullum crimen sine lege*” elvét, pontosabban a világos törvényi szabályozás követelményét. A felbujtó ilyen irányú felelőssége kapcsán azt is kétségesnek tartom, hogyan fér össze a bűnösségen alapuló felelősség elvével, ha a felbujtót egy rajta kívüli gondatlan cselekményért tesszük felelőssé, amivel nem számolhat és semmilyen ráhatása nincs a bekövetkezékre. Mindezek alapján – különös tekintettel Nagy, Berkes és Finkey érveire – azt az álláspontot tartom irányadónak, miszerint a felbujtó felelőssége kizárt abban az esetben, ha a tettes a minősítő körülményt képező eredményt gondatlanul valószínűsíti meg. Az ilyen helyzet tehát a tettes valódi túllépését hozza létre, és a felbujtó felelőssége ezért nem vonható.

III.1.3. A felbujtó szándékának tartalma

A felbujtás esetén a kettős szándékot szükségszerű tisztázni és szétválasztani. A kettős szándék egyik eleme, hogy a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit átfogja a felbujtó szándéka. Amennyiben az adott bűncselekmény tekintetében a törvényi tényállás nem követel meg egyenes szándékot, tehát az eshetőleges szándékkal is megvalósítható, a felbujtó szándékának ezen eleme lehet eshetőleges és egyenes is. Ennek alapja, hogy a 14. § (1) bekezdése ezzel kapcsolatban pusztán úgy fogalmaz, hogy „*bűncselekményre*” bír rá, de ezen túlmenően többet nem követel meg, tehát ez a kettős szándék első elemére vonatkozó rendelkezés megadja ennek a lehetőségét. Azokban az esetekben, ahol a törvény egyenes szándékot követel meg, eshetőleges szándékkal a felbujtás sem követhető el a tényállásszerűség szintjén kizárható a felbujtó felelőssége az adott minősítés tekintetében. A kettős szándék másik eleme azt jelenti, hogy a felbujtó szándéka átfogja azt, hogy cselekményével a címzettet erre a bűncselekményre fogja indítani. Az, hogy ez a szándék lehet- e eshetőleges vagy sem, részletes vizsgálatra szorul, a vegyes bűnösség kérdéséhez hasonlóan eltérő állásponton vannak a jogtudomány képviselői is.

A felbujtó rábírása nem lehet eshetőleges szándékú: Az első álláspont szerint nem vonható felelősségre a felbujtó amennyiben a rábíró szándéka csak eshetőleges a rábírás tekintetében. Ennek alapja az, hogy a rábírás nyelvtanilag értelmezve egyfajta kívánást jelent, ami magában foglalja a célzatosságot, a célzatosság pedig kizárólag egyenes szándékot jelenthet.²¹ Mészáros álláspontja – az első érvet kiegészítve –, hogy a rábírás nem csak nyelvtanilag, hanem ontológiailag is célzatos magatartást jelent.²²

A felbujtó rábírása lehet eshetőleges szándékú: A második álláspont szerint nincs akadálya az eshetőleges szándékú felbujtó felelősségre vonásának. Ennek alapját – az előzőkkel szemben – az adja, hogy a rendelkezés logikai értelmezésével arra a következtésre juthatunk, hogy a felbujtás elkövethető eshetőleges szándékkal is. Ennek pedig a logikai alátámasztása az, hogy ha a bűnsegély esetében – ami kevesebb, mint a felbujtás – elismerjük az eshetőleges

¹⁹ Mészáros 2003: 275. o.

²⁰ Mészáros 2003: 276. o.

²¹ Losonczy István: *A tettség és részesség a büntetőjog rendszerében*, Budapest, 1966. 308. o.

²² Mészáros 2012: 12. o.

szándékot, akkor el kell ismerjünk azt a felbujtó esetén is, hiszen ha nem így tennénk, arra az abszurd következtetésre jutnánk, hogy a társadalomra veszélyesebb eshetőleges felbujtói magatartás büntetlenül maradna, míg az ilyen jellegű bűnsegély büntetendő.²³ Wlassics szerint a felbujtó a „*conditio sine qua non*” elv alapján is felel az eshetőleges szándékért, hiszen az ő magatartása az okozatosságot vizsgálva ugyanolyan feltétele a bűncselekmény megtörténtének, mint a tettes cselekménye.²⁴

A második álláspont kritikái: A második álláspont érvelése alapvetően azért tűnik megalapozottnak, mert amennyiben a nyelvtani értelmezéssel kétséges következtetésre jutunk, a többi értelmezési móddal összhangban kell az értelmezést elvégezni. Azonban ha ezt elfogadjuk, ez az álláspont további problémákat szül. Mészáros kritikája szerint, ha a felbujtás elkövethető eshetőleges szándékkal, akkor a gyakorlatban nehezen lesz ez elhatárolható a gondatlanságtól.²⁵ Wilhelm pedig óva int ezzel kapcsolatban, mert innentől már csak egy lépés a gondatlan felbujtás büntetése, ami különösen jelentős amiatt, amit Mészáros fogalmaz meg az elhatárolási nehézségekkel kapcsolatban.²⁶ Mészáros arra is felhívja a figyelmet, hogy a felbujtáshoz képest nem a bűnsegély a kevesebb, hanem az előkészület, tekintve hogy a felbujtó magatartása tettesi cselekmény nélkül előkészületként és nem bűnsegélyként értelmezendő, tehát annak ellenére, hogy a másik részességi alakzat a bűnsegély a felbujtás mellett, nem jelenti azt, hogy ezek rész-egész viszonyban állnának egymással. Annak a feloldására, hogy ilyen esetben az egyébként jelentős szerepet játszó felbujtó magatartása büntetlenül maradna, a szerző azt veti fel, hogy amennyiben a felbujtó felismeri magatartásának következményeit, és a mulasztás további feltételei – tehát a cselekvési képesség és lehetőség – fennállnak, mulasztásos bűnsegély címén felelhet, mert az ő felróható magatartása speciális jogi kötelezettséget teremt, ami a mulasztás alapját adja.²⁷ Ezzel a megállapításával azonban az okoz problémát, hogy a felróható előmagatartás alapján megállapított mulasztásos bűnsegély szokásjogi alapú felelősségi forma, amely az elkövetőre nézve úgy állapítja meg a felelősségét hogy ezt egyébként a törvény nem deklarálja, így pedig a nullum crimen sine lege elvvel való összhangja kérdéses.²⁸

Következtetés, állásfoglalás: A fent írt érvek és különösen az azzal kapcsolatos kritikák alapján, az első állásponttal értek egyet, miszerint a rábírás egyenes szándékot jelent, és a kettős szándék ezen eleme nem történhet eshetőleges szándékkal. Az ellentétes állásponttal kapcsolatban a problémát az okozza, hogy az eshetőleges szándék pontos tartalma nem elég meghatározott, annak ellenére sem, hogy a jogtudomány kimunkálta annak fogalmát. Ugyanis a gyakorlatban az, hogy mi az, amit a felbujtó tudata átfogott, és ennek fejében belenyugodott, *mibe?!* megállapíthatatlan, egyes felbujtói magatartásoknál pedig értelmezhetetlen. (Például a rövid tartalmú célt megjelölő felbujtói nyilatkozatok esetében, részletesen lásd később: A túllépés módjai). Ennél is jelentősebb problémát okoz, hogy mit tekintünk a felbujtó inaktív tudatába tartozónak, amit minden rá gondolás nélkül is tudnia kell és ennek fényében a felbujtó cselekménye automatikusan legalább eshetőleges szándékúnak minősül. Az eshetőleges szándék tehát valójában azt eredményezi, hogy abban az esetben, ha a túllépésre (többnyire a mennyiségi túllépés esetén kerülhet szóba, mert ekkor még nem olyan szembetűnő a felbujtó által szándékolt cselekménytől való eltérés, mint a minőségi eltérésnél) a felbujtó szándéka nem terjedt ki, az eljáró jogalkalmazó arra hivatkozva, hogy ezzel a túllépéssel a felbujtó nyilvánvalóan számolhatott és ennek tudatában abba belenyugodott, az eshetőleges szándék

²³ Tokaji 1984: 372. o., Wlassics 1893. 305.o.

²⁴ Wlassics 1893: 319. o.

²⁵ Mészáros 2012: 12. o.

²⁶ Losonczy 1966: 308. o.

²⁷ Mészáros 2012: 12. o.

²⁸ Vö. Tapodi Péter: *A nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változatának alkotmányos büntetőjogi vonatkozásai, különös tekintettel az Alkotmánybíróság gyakorlatára* (MJ, 2019/3., 165-179. o.)

címén a felbujtó terhére róhatja a túllépést is. Ez egyrészt sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét, és az ilyen jogalkalmazás eredményeként a túllépés dogmatikailag lényegében kiüresedne, valamint az eshetőleges szándék értelmének olyan tágítása állna elő, ami már jelentés nélkülivé teszi a fogalmat.

III.2. A túllépés módjai

A túllépés típusainak csoportosításánál már bemutattam, milyen módokon realizálódhat a túllépés a konkrét esetekben, viszont ezeknek a mikénti megítélése még kérdéses, hogy megalapozzák-e a felbujtó felelősségét.

III.2.1. Személyes körülmények

A személyes tulajdonságok kihatását Mészáros dolgozata alapján az alábbiak szerint lehet összefoglalni.²⁹ A bűncselekményben legalább három szereplő azonosítható: a passzív alany (ha van), a tettes és a részes (jelen esetben felbujtó). A passzív alany tulajdonságai, ha minősítésben szerepet játszanak, mindenkire kiterjednek, aki a tulajdonságról tudott. Így például, ha a passzív alany kiskorú, vagy védekezésre képtelen, és ez a konkrét bűncselekmény minősítő körülményét képezi, csak akkor felel érte a felbujtó, ha tudott a sértettnek erről a tulajdonságáról. Itt egyébként visszautalva a tévedésről írt bekezdésre, látható, hogy ebben az esetben abszolút tévedésként kezelhető a túllépés. A tettes körülményeit tekintve az irányadó az, hogy a minősítő körülményeket képező személyes körülmények csak akkor hathatnak ki a felbujtóra, ha azok a körülmények a bűncselekmény feltételéhez járultak (például gondozói minőség a sértett viszonyában). Az ezen kívüli körülmények, mint például a visszaesői minőség – ami bár minősítés szempontjából jelentős, minősítő körülményként is megjelenik bizonyos tényállásokban – amely az adott bűncselekménynek feltételét nem képezi, nem is tevődhet át a felbujtóra még akkor sem, ha ennek tudatában volt. Ezzel szemben releváns, a bűncselekmény feltételéhez járulónak tekinthető személyes körülmény a *delictum proprium* esete. Ebben az esetben a személyes körülmény egy speciális kvalifikáltságot jelent, amely megalapozza vagy fokozza a büntetést, és ilyen esetekben a tettesi kvalifikáció – amennyiben a felbujtó erről nem tudott – minőségi vagy mennyiségi túllépést fog jelenteni. Ez a helyzet, a túllépéssel való kapcsolatát tekintve főként a társtettesi konstrukcióban okoz problémát,³⁰ de a felbujtás esetében ugyanazt állapítható meg, mint az egyéb körülményekről: ha a felbujtó tudata ezt átfogta, úgy nyilvánvalóan a szándéka is legalább – a kettős szándék első eleme tekintetében – eshetőlegesnek tekinthető, így felelősségre vonható.

III.2.2. Célzat

A célzat tekintetében előforduló esetek a túllépés kapcsán akkor lesznek jelentősek, ha a tettes célzata a bűncselekmény minősítő körülményét jelenti. Ilyen lehet például, ha emberölésből a tettes célzata miatt nyereségvágyból vagy aljas célból elkövetett emberölés lesz. Ebben az esetben a felbujtó nem felelhet a célzat miatti súlyosabb cselekményért, amennyiben nem tudott a célzatról, és az ő szándéka azt nem fogta át.

²⁹ Mészáros 2003: 270-274. o.

³⁰ Losonczy 1966: 180. o.

III.2.3. Eszköz, mód és egyéb minősítő körülmények

Az eszköz, mód és egyéb körülmény tekintetében is a szándékosság az irányadó. Eszköz útján kétféle módon is realizálható a túllépés: egyrészt maga az eszköz olyan, amit a különös részi tényállás nevesít és minősítetten rendel büntetni, vagy ugyan a tényállás nem határoz meg ilyet, de az eszközhasználatba „kódolva van” a minősített körülmény realizálódása. Ilyen lehet például, ha az emberölést egy vasrúddal való agyonveréssel kívánja a tettes elkövetni, amely akár különös kegyetlenséggel tud majd megvalósulni. Wlassics szerint a lényeg az ilyen esetekben az – és bár az eszköz tárgyalásánál említi, de nem csak erre alkalmazható –, hogy a felbujtó és tettes szándéka lényegi pontokon egybehangozzon, és az olyan eltérések, amelyek a lényegi pontokat nem érintik, irrelevánsak lesznek.³¹ Kérdéses azonban, hogy pusztán az eszköz használata eltérést fog-e jelenteni a felbujtó szándékától, vagy sem. Amennyiben azonban a felbujtó az eszközökkel kapcsolatban kifejezett tiltást alkalmaz, akkor az olyan körülményekért, amelyeket az eszköz használata okozott, a felbujtó nem felelhet.³² Mód tekintetében, amennyiben a bűncselekmény csak adott módon követhető el (dolog elleni elkövetéskor csak erőszakkal loopható el a dolog), és erről a tényről tud a felbujtó, ezt a módot automatikusan a szándékában állónak kell tekinteni.³³ Amennyiben a felbujtó ezekről a körülményekről tudva fejtette ki a felbujtói magatartást, a szándéka legalább eshetőleges, így felelősségre vonható. Losonczy felhívja a figyelmet a túllépés eredményével és elkövetés módjával kapcsolatban arra is, hogy ugyanazon eredményért attól függően felel a felbujtó, hogy milyen körülmények között hajtotta azokat végre a tettes. A leírt példa szerint, ha az „*üsd, ahol éred!*” felbujtás eredményeképp a sértett a veréstől fél szemére vak lesz, ezt a felbujtó eshetőleges szándéka átfoghatta, így felelni fog érte. De ha a tettes verés helyett pusztán szemén szúrja, ez már olyan fokú eltérés lesz a felbujtáshoz képest, hogy nem tekinthető szándékoltnak a felbujtó részéről.³⁴

III.3. A felbujtás atipikus esetei

A felbujtás prototipikus esetben olyan magatartás útján valósul meg, amely kifejezetten egy konkrét bűncselekmény elkövetésére bírja rá a tettest, aki, ha azt el is követi, a felbujtóval egyetemben felel. A gyakorlatban azonban aligha valósulnak meg ezek a felbujtói magatartások ilyen tisztán, és az ilyen esetekre aligha vannak iránymutatások. Egyrészt tisztázatlan, hogy milyen hatással van a túllépésre az, ha a felbujtó különböző kikötéseket, vagy feltételeket támaszt a felbujtással kapcsolatban. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy „valódi” túllépésnek kell-e tekinteni, ha a tettes ezektől a konkrét utasításoktól valamilyen mértékben eltér, vagy – Wlassics álláspontjára visszautalva – ezekben az esetekben elég az, hogy a lényegi pontokon megegyezzen (ebben az esetben az is tisztázásra szorul, mit is jelenthet „*lényegi pontokban való megegyezés*”). Így a túllépés tulajdonképpen csak látszólagos, „*nem valódi*” és a felbujtó felelőssége ezekre az eltérésekre is kiterjed. Másrészt tisztázatlan az is, mi az irányadó akkor, ha a felbujtó nem részletezi a cselekmény menetét, csak egy, a tettes által elérendő célt jelöl meg, ennek mikéntjéről azonban hallgat. Mindez lehet azért, mert ez számára semleges és ilyen esetben legalább eshetőlegesen átfogja a lehetséges tényállások objektív tényállási elemeit esetleg azért, mert számára egyértelmű a megvalósítási mód, ami azonban a tettes számára nem biztos, hogy egyértelmű. Ez utóbbihoz kapcsolódik az az (általam ezentúl csak „*nem egyértelmű felbujtás*” -ként hivatkozott) eset, amikor a tettes azt hiszi, hogy a felbujtó akarata szerint jár el, azonban a kettejük közötti kommunikációba keveredett zavar (félreértés) miatt ez nem felel meg a felbujtó akaratának. Tisztázatlan kérdés továbbá a „*minőségi alullepés*” esete, amikor a tettes nem kevesebbet tesz, hanem minőségileg más, enyhébb bűncselekményt követ el. Láthatjuk tehát, hogy több ponton is kétség merülhet fel a felbujtási magatartás kapcsán, azonban irányadónak tartom Mayer Hugo megállapítását, miszerint „a

³¹ Wlassics 1893: 41. o.

³² Wlassics 1893: 312. o.

³³ Mészáros 2012: 10. o.

³⁴ Losonczy 1966: 302. o.

felbujtásnak nem a szövege, hanem értelme (lényege) az irányadó".³⁵ Bár nem oldja meg minden helyzetben a felvetődő problémákat, elméleti támpontként szolgál a vizsgálódás során.

III.3.1. A felbujtó kikötéseinek, feltételeinek hatása a felbujtásra

Az egyes kikötések hatásának vizsgálatáról már Wlassicsnál is olvashatunk, azonban ezek megítélésére azóta sincs irányadó megoldás a jogtudományban.³⁶ Alapvetően a felbujtó egyes kikötéseit két csoportba sorolhatjuk: releváns és irreleváns kikötések. Irreleváns lehet minden olyan kikötés, ami a büntetőjogi minősítés szempontjából nem jelent minőségbeli különbséget (például a felbujtó meghatározott konkrét kés odaadásával rögzíti, hogy azzal kövesse el a tettes a cselekményt). Az irreleváns kikötések ilyen jellegű megszegése, tekintettel arra, hogy nem minősül tőle az adott cselekmény súlyosabban, nem jelent tettesi túllépést, így a téma szempontjából ezeket az eseteket szükségtelen vizsgálni. A releváns kikötések, és azok megszegése ezzel szemben olyan eseteket jelent, ahol a kikötés megszegésével egyúttal a bűncselekmény minősítése is változik, és így tettesi túllépésként értelmezendő. A releváns kikötések tartalmilag további három csoportra oszthatók: jelentheti a tettesi cselekmény felső határát (például: „*pofozd meg, de azért ne legyen komoly baja*”, tehát ezzel gyakorlatilag könnyű testi sértésben maximalizálja a felbujtás terjedelmét); oldalsó határát (például: „*ne lopd el, valahogy csald ki tőle*”); valamint az alsó határát a felbujtó által szándékolt bűncselekménynek (például: „*ne hagyd életben*”).

A felbujtás felső határát képező kikötések: Amennyiben a cselekmény felső határát képezi a kikötés, első ránézésre ez csupán a felbujtói szándék egyértelműsítésére szolgál, így nincs speciális eleme egy klasszikus felbujtáshoz képest, csupán egyértelműbb a felbujtó szándékának terjedelme. Bár igaz, hogy látszólag csak tisztább helyzetet eredményez, de probléma a következő: az eshetőleges szándéka miatt – ha az adott esetben átfoghatja a túllépett cselekmény objektív tényállási elemeit – felelhet-e a felbujtó a felbujtói utasításokon túl a tettes túllépéséért. Ugyanis könnyen tehet a felbujtó olyan felső korlátokat, amelynek betartása a cél eléréséhez szinte lehetetlen, és ha ez a kikötés a felelősség maximumát jelentené, akkor az eszes felbujtó úgy tudná a felbujtást limitálni, hogy célját jóeséllyel eléri, de felelősségét a ténylegesen célzott cselekményre tekintettel elhárítja a kikötése. Elméleti példaként szolgálhat: „*ha bizonyítani akarsz nekem, vedd rá a szomszédot, hogy hagyja rám a vagyonát, de azért ne kényszerítsed*”, „*szúrd meg, hogy komolyan vegye a fenyegetést, de azért ne öld meg*”. Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy az egyes kikötések legfeljebb az eshetőleges és egyenes szándék határára mutatnak rá, de semmiképp sem zárják ki a szándékosságot a kikötés átlépésének eseteire. Természetesen lehetséges, hogy a felbujtó szándéka ténylegesen nem terjed ki az ilyen jellegű túllépésre, de ennek eldöntésére önmagában a kikötés megléte nem elegendő.

A felbujtás oldalsó határát képező kikötések: A cselekmény oldalsó határát képező kikötés látszólag irreleváns kikötésnek tűnhet, mert annak átlépése önmagában nem okoz súlyosabb minősítést, így pedig nem is tekinthető túllépésnek. Azonban annyiban jelentős, hogy ha mást és többet követ el a tettes, akkor vagy a túllépés miatt vagy mert az okozatosság az eltérés folytán megszakad, a felbujtó felelősséggel nem fog tartozni, és mint az előző esetkörben, itt is a felbujtás valódi tartalmának könnyebb értelmezését *jelenti* majd a kikötés. Jelentős lehet ez abban az esetben például, ahol idegen dolog eltulajdonítása a cél, és a tettes ennek egy kevésbé tipikus formáját követi el (például: elcsalja lopás helyett). Ebben az esetben, ha a felbujtás nem zárta ki a lopáson kívüli elkövetési módokat, tekinthetjük úgy, hogy a felbujtó eshetőlegesen minden elkövetési módot kívánt, ami a lopáshoz képest nem több és nem kevesebb. Azonban a felbujtó egyes kikötései ennek az eshetőleges szándéknak korlátját

³⁵ Idézi Wlassics 1893: 325. o.

³⁶ Wlassics 1893: 301. o.

képezhetik, kérdés az, hogy ezek a korlátok mennyire lehetnek relevánsak. Az jelent ebben az esetben gondot, hogy a felbujtás lényegi magva az, hogy konkrét cselekményre búj fel, és ennek hiányában nem értelmezhető a felbujtás. Azonban, ha ez akadály a felbujtó felelősségre vonásának, az a szintén előző esetben említett visszaélésre – miszerint a felbujtó a tényleges szándékát valamilyen betarthatatlan kikötéssel leplezi – adhat lehetőséget a felbujtó részéről. Ide kapcsolódik az úgynevezett egynemű bűncselekményekhez tartozó elmélet, miszerint az olyan bűncselekmények, amelyeknek indoka azonos és fő ismérvei megegyeznek, egyneműek, és az egyik egynemű bűncselekmény szándéklásakor az összes ezzel egynemű bűncselekményre kiterjed ez a szándék.³⁷

A felbujtás alsó határát képező kikötések: A felbujtói szándék alsó határát kifejező kikötés a legérdekesebb a kikötések közül. Ilyen tehát amikor a felbujtó a tettesnek kifejezetten tiltja, hogy kevesebbet tegyen (például: „*addig üsd, amíg él*”). Ezekben az esetekben nem is a túllépés, hanem ennek ellentéte, az alullépés lesz, ami kérdéseket fog felvetni. Mi a teendő a felbujtó büntetőségét illetően az ilyen esetekben? A felbujtás fogalmából kiindulva szintén arra jutnánk, hogy a kikötés miatt nem a felbujtó által szándékolta konkrét bűncselekmény valósult meg, így e tekintetben nem is tekinthető felbujtónak, az eshetőleges szándéka pedig a kikötés folytán nem terjed ki a kevesebbre. Továbbá kérdéses az is, hogy minőségi alullépés esetén, tehát ha a tettes minőségileg más és enyhébben büntetendő bűncselekményt valósít meg, de mindezt a tényleges felbujtás hatására, akkor egyáltalán fennáll-e az okozatosság a felbujtás és a tettesi cselekmény között. Berner véleménye szerint az enyhébb alakzat kizárása, mint kikötés egyszerűen vizsgálódáson kívül kell ragadjon, nem lehet azokat figyelembe venni.³⁸ Ezen az állásponton van Wlassics is, indokolva ezt azzal is, hogyha egyébként a tettes kevesebbet tesz (kísérleti szakban ragad a cselekménye), a felbujtót ez sem fogja mentesíteni, holott nyilván ennél többet akart.³⁹ Ilyen esetben tehát elmondhatjuk, hogy az alsó határt képező kikötés tulajdonképpen irreleváns, mert a többre való szándék magába foglalja a kevesebbre való szándékot, továbbá az, hogy az ilyen kikötések növelik a felbujtói magatartás társadalomra veszélyességét, és így kizárttá teszi, hogy az ilyen kikötést a felbujtó javára írjuk.

III.3.2. Célmegjelölő felbujtás

A kikötésekkel ellentétes, mikor a felbujtó nemhogy nem részletezi, hanem kifejezetten szűken nyilatkozik és csak a célt kitűzve bújja fel a tettest a bűncselekmény elkövetésére. A gondot az jelenti, hogy egy cél elérése számos, teljesen különböző módon is lehetséges, és ezek büntetőjogi minősítése nagyságrendekkel térhet el egymástól (például: „*szerez meg egy aranynyakláncot*” felhívás megvalósítható lopással és nyereségvágyból elkövetett emberöléssel egyaránt), valamint egy bűncselekményen belül is minősítő körülményt realizáló módon is elkövethető. Lényeges kérdés az is, hogy a felbujtó vagy azért nem adott más instrukciót, mert az elkövetés módja a felbujtó szándéka szerint semleges és minden lehetséges módot a szándékában állónak tekint, vagy azért, mert más elkövetési mód nem is merül fel a tudatában, az egyetlen mód számára kézenfekvő. Köstlin szerint ilyenkor a felbujtó átengedi magát a tettes belátásának, és gyakorlatilag beleegyezik – ezzel legalább eshetőlegesen kiterjeszti a szándékát a lehetséges elkövetési módok objektív tényállási elemeire is – a különböző elkövetési módokba.⁴⁰ Ezzel azonos állásponton van Kitka is, szerinte annak okán, hogy átengedte a választást a tettesnek, a büntetést is túrnie kell, ellenkező esetben hiányozna az igazságos mértékű büntetés.⁴¹

³⁷ Wlassics 1893: 299. o.

³⁸ Ismerteti Wlassics 1893: 301. o.

³⁹ Wlassics 1893: 302. o.

⁴⁰ Ismerteti Wlassics 1893: 281. o.

⁴¹ Ismerteti Wlassics 1893: 327. o.

Ezt az érvet Kitkától nem tartom megalapozottnak, tekintve, hogy dogmatikai alapja egyáltalán nincs, és bár az igazságos mértékű büntetés nem hiányzik, az pusztán a tettes terhére róva jelenik meg. Alapvetően arra nézve ad irányt, hogy mire terjed ki a felbujtó szándéka, de a gyakorlatban ez teljesen feltérképezhetetlen lehet, és - bár a dogmatikában az elméleti utat kell megkeresni -, olyan irányt értelmetlen kijelölni, ami a gyakorlatban nyilvánvalóan alkalmazhatatlan.

Az ilyen típusú felbujtások esetén nem mondható az, hogy pusztán a cél megjelölése a felbujtáshoz kevés, hiszen a felbujtás törvényi kritériumai a cél megjelölésével is teljesülhetnek. Pusztán azért, mert a felbujtó nem konkretizálja az elkövetési magatartást, valamelyik lehetséges elkövetési magatartást mindenképp az elkövető szándékában állónak kell tulajdonítani. De az ilyen lehetséges magatartások közül mit tekinthetünk akkor a felbujtó szándékában állónak? Erre kézenfekvő megoldásnak tűnhet, hogy a „*legtípikusabb*” elkövetési módot tekintsük, azonban ez a fogalom meghatározhatatlan: mitől lesz az egyik mód a legtípikusabb, hiszen minden elkövetői élethelyzet és elkövetési szituáció különböző. Tekintve, hogy kiválasztó elmélet nem kínálkozik a megoldásra, felmerülhet az, hogy mint Köstlin és Kitka véleménye szerint, mindent a felbujtó szándékában állónak tekintünk. Ez azonban minden felbujtás esetén a felbujtó szubjektív tudattartamának vizsgálata helyett, alaptalanul kiterjeszti a szándékosság tartalmát, és ez teljesen nyilvánvaló ellentmondásokhoz vezetne: például célnak jelöli a felbujtó a dolog eltulajdonítását, amit a tettel megosztanak, de az elkövető úgy ítéli egyszerűbbnek, ha leszúrja a sértettet. Ilyen esetben tehát, a felbujtó szándékában lévőnek kellene tekinteni az emberölést, amire a felbujtó feltehetően nem is gondolt. Ez a megoldás tehát szemben állna a bűnösségen alapuló felelősség elvével. Az egyetlen lehetséges megoldásnak végezve az látszik, ha a jogalkalmazóra bízunk a konkrét eset feltérképezését, akinek különös tekintettel kell lennie a vizsgálódás során arra, hogy az eshetőleges szándékot ne terjessze ki olyan elkövetési módokra, amik a felbujtó tudatában fel sem merülhettek. Természetesen az ilyen túllépés esetén teljesen nem maradhat büntetlenül a felbujtó: amennyiben a megvalósult tettesi bűncselekmény magába foglalja az általa szándékolt alapcselekményt, akkor a szándékáig terjedően felel a felbujtásért.

III.3.3. A „nem egyértelmű felbujtás”

A célmegjelölő felbujtáshoz hasonló, a felbujtói nyilatkozat értelmezéséhez kapcsolódó problémát teremt, ha a felbujtó nyilatkozata nem egyértelmű a tettes számára. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy milyen hatással van a felbujtóra, ha a tettes azt gondolja – akár alapos indokkal –, hogy a magatartása megfelel a felbujtói szándéknak. A felbujtás törvényi kritériumait tekintve kérdéses, hogy az eset megfelel-e annak a követelménynek, hogy konkrét bűncselekményre bírja rá a tettest a felbujtó, hiszen az általános bűnözésre buzdító kijelentések nem eredményeznek felbujtást. Álláspontom szerint ezekben az esetekben ez a „*konkrétság*” megvan, hiszen a felbujtó is egy konkrét cselekményre gondol, és a tettes is akként értelmezi, pusztán a közöttük lévő kommunikációban történik egy félreértés. Erre lehet példa, ha a felbujtás annyit tartalmaz egy konkrét személy kapcsán, hogy „*intézd el*”, amit a tettes automatikusan emberölésre való utasításként kezel, holott a felbujtó célja a megfélemlítésben, testi sértésben kimerült. Az ilyen helyzetekben mondhatjuk azt, hogy ahogy a szubjektív elemek nem pótolják az objektív tényállási elemeket, úgy az objektív tényállási elemek sem pótolhatják a szubjektív hiányosságokat. A probléma ezzel az, hogy a társadalomra való veszélyessége ezeknek a magatartásoknak jelentős. Nyilvánvaló, hogy egyfajta gondatlanság figyelhető meg a tekintetben, hogy a felbujtó nem kellő körültekintéssel adta át a szándékát a tettesnek, ugyanakkor – ahogy korábban tárgyaltam –, a felbujtási magatartás gondatlan nem lehet, ezek a magatartások a büntethetőségen kívül esnek. Így tehát kénytelenek vagyunk arra a következtetésre jutni, hogy ezekben az esetekben, ha a jogalkalmazó azt állapítja meg a konkrét körülmények alapján, hogy a felbujtó szándéka nem erre a cselekményre terjedt ki, a ténylegesen megvalósult cselekmény minőségileg más bűncselekményt valósít meg, - a felbujtó erre vonatkozó szándék hiányában nem büntethető. Ellenkező esetben, ha a jogalkalmazó ezt az elemet pusztán figyelmen kívül hagyá, a bűnösségen alapuló felelősség elve sérülne, ha pedig ezt a gondatlan elemet a jogalkalmazó ugyan vizsgálja, de a felelősségét mégis megállapítja, az a „*nullum crimen sine lege*” elv megsértését eredményezi.

III.3.4. A tett hevében történő túllépés a felbujtó tudatában

A felbujtó szándékát tekintve az a kérdés marad még, hogy kell-e számolnia a felbujtónak azzal, hogy a tettes túl fogja lépni a felbujtás kereteit, és amennyiben ezzel számol, akkor a túllépett cselekményre kiterjed-e az eshetőleges szándéka. Ilyen lehet az az eset, ha valaki a kocsmában egy barátját, akiről tudja, hogy féltékeny típus és ittasan agresszív, azzal heccel, hogy a szomszéd asztalnál ülő férfit szokta látni a feleségével. A felbujtó célzata itt esetleg csak annyi, hogy becsületsértést, tetteges becsületsértést, esetleg könnyű testi sértést fejtsen ki a tettes – akinek italos állapota vagy tévedése nem zárja ki a bűnösségét –, de a végeredmény a sértett halála lesz. Ebben az esetben a minősítés a következőképpen alakulna: A felbujtó szándéka legfeljebb könnyű testi sértésre terjedt, ezt a tettes túllépte, így ezért a túllépésért mint felbujtó nem felelhet. A saját szándékáig felelhet, amennyiben mennyiségi túllépésről van szó, tehát a tettes által megvalósított bűncselekmény a felbujtó szándékában álló alapcselekményt magában foglalja. De minőségi túllépés esetén – mint a jelen példában – nincs meg a felbujtó szándéka által átfogott alapcselekmény, így az ő felbujtása – annak ellenére, hogy a tettes cselekménye az ő magatartásának a következménye –, büntetlenül marad. Ez pedig nem áll arányban azzal, hogy a felbujtó magatartásának a társadalomra veszélyessége jelentős.

Ennek kétféle feloldása lehetséges, de mindkettő törvényi szintű szabályozást követelne meg. Az első megoldás, hogy ezt a körülményt azért rójuk a terhére, mert tudatos vagy hanyag gondatlan magatartása indította a tettet a bűncselekmény elkövetésére. Ez minden ilyen esetben megoldást jelentene, de a felbujtás esetköreit szükségtelenül szélesítené ki, így semmiképp sem nyújtana megnyugtató megoldást. A második megoldás, hogy az ilyen esetekben mulasztásos bűnsegély címén vonnánk felelősségre a felbujtót a tettes túllépéséért. Ez viszont azért lehet aggályos – ahogy már korábban említettem –, mert a jelenlegi törvényi szabályozásból a mulasztásos bűnsegélynek ez az esete nem biztos, hogy világosan levezethető, és így felmerülhet a „*nullum crimen sine lege*” alapelv sérelme. Abban az esetben, ha erről a törvény rendelkezne azokban az esetekben, amikor a mulasztás feltételei fennállnak, - tehát akkor, amikor van cselekvési képessége és lehetősége a felbujtónak -, a magatartásának társadalomra veszélyességével arányban lehetne felelősségre vonni ezekért a gondatlan magatartásokért. A jelenlegi szabályozás keretében azonban, az alapelvek védelme érdekében az ilyen magatartásokat kénytelenkelletlen büntetlenül kell hagyni. Természetesen az eshetőleges szándék alapján történő felelősségre vonás lehetőség arra, hogy az ilyen elkövetők felelősségét megállapítsuk, de az eshetőleges szándék tényleges valóságtartalma kétséges, és ha mindenre eshetőleges szándékot állapít meg a jogalkalmazó, az kiüresíti a fogalmat, és sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

IV. Következtetések és összefoglalás

A felbujtás és a túllépés viszonyának vizsgálata során a következő megállapításokat tehetjük. A túllépés egy szükségszerűen előálló, de a törvényben nem említett dogmatikai fogalom, amely funkcióját tekintve pont az alapelvek érvényesülése érdekében szükségszerű, hiszen ez ad lehetőséget arra, hogy a felbujtót csak a saját szándékában álló bűncselekményért vonjuk felelősségre, és ne alapítsunk eredményfelelősséget a felbujtó terhére, hiszen az sértene a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Ennek alapján tehát túllépés esetén a felbujtó a minőségi túllépésért nem felel, a mennyiségi túllépés esetén pedig a saját szándékáig felel.

Ez a megállapítás irányadó, de önmagában kevés, amíg megválaszolatlan az, hogy mit jelent a felbujtó szándéka, mit tekinthetünk abban állónak – különösen a célmegjelölő felbujtás esetén –, mi az eshetőleges szándék pontos tartalma az objektív tényállási elemek tekintetében, és ez a gyakorlatban milyen szempontok alapján határozható el a gondatlanság alakzataitól. Ezekre a kérdésekre elsősorban a jogtudománynak lenne szükséges megalkotni olyan fogalmakat, vagy legalább fogalmi elemeket, amelyek később kodifikálásra kerülhetnek. A felbujtás atipikus eseteiben nehezen képzelhető el célravezető törvényi szabályozás, mert generális szabályokkal az összes egyedi megvalósuló esetet lefedni lehetetlen. Ennek a megoldására legcélszerűbb a Kúria iránymutatása lehetne a tekintetben, hogy

milyen körülményeket mérlegelve állapíthatja meg a jogalkalmazó a konkrét esetben a felbujtó szándékának pontos tartalmát.

A törvényi szabályozást tekintve a kutatási kérdésre adott válasz az, hogy a törvény alkalmazható az alapelvekkel összhangban a túllépés esetén, de ez nem célravezető, mert számos társadalomra egyébként súlyosan veszélyes magatartás nem szankcionálható. Amennyiben a jogalkalmazó a fogalmakat úgy alkalmazza, hogy a felbujtó felelősségét megállapíthassa, úgy pedig az alapelvek sérelme merül fel. Törvényi szinten kellene tisztázni a vegyes bűnösség kérdését, hogy a 9. § és a 14. § (1) bekezdése milyen viszonyban áll egymással, melyik speciális a másik rendelkezéshez képest, és az is tisztázásra szorul – a világos törvényi szabályozás követelményét szem előtt tartva –, hogy a részesi cselekmény a tettesi alap- vagy bűn-cselekményhez járul-e. A szokásjogi alapú mulasztásos bűnsegély kategóriáját is célravezető lenne kodifikálni, hogy az a „*nullum crimen sine lege*” elvvel összhangban legyen alkalmazható.

Irodalomjegyzék

1. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1914.
2. LOSONCZY István: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. Budapest, 1966
3. MÉSZÁROS Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*. Jogesetek Magyarázata 2012/4. – Büntetőjog – MÉSZÁROS Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*
MÉSZÁROS Ádám: *A részességről*, In: BADÓ Attila- BÓKA János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged, 2003*.
4. NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog, alapvetések és a bűncselekmény tana* Szeged, 2020.
SZOMORA Zsolt: *A tettességről*. In: BADÓ Attila-BÓKA János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged, 2003*.
5. TOKAJI Géza: *A bűncselekménytana alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest 1984.
6. WLASISICS Gulya: *A tettesség és részesség tana*, Budapest, 1893